

СИЗЕНКО А. С.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ НОВИХ ГРАФІЧНИХ ЯВИЩ У СУЧАСНИХ ФРАНЦУЗЬКИХ ЗМІ

Статтю присвячено аналізу нових графічних та орфографічних явищ сучасної французької мови. Під впливом різноманітних чинників, серед яких лібералізація та демократизація ЗМІ, усереднення мовленнєвого стандарту та зростання впливу усної мови на писемну, для мови сучасних друкованих ЗМІ стає характерним вживання низки нових графічних явищ та орфографічних новоутворень. Дослідження функціонального навантаження таких явищ дає можливість визначити перспективи їх асиміляції та визнання їх нормативності у сучасному письмі.

Ключові слова: орфографія, графіка, друковані ЗМІ, функціональне навантаження, писемна норма.

Статья посвящена анализу новых графических и орфографических явлений современного французского языка. Под воздействием разнообразных факторов, среди которых либерализация и демократизация СМИ, усреднение языкового стандарта и рост влияния устного языка на письменный, для языка современных печатных СМИ оказывается характерным употребление ряда новых графических явлений и орфографических образований. Изучение функциональной нагрузки подобных явлений дает возможность определить перспективы их ассимиляции и признания их нормативности для современного письма.

Ключевые слова: орфография, графика, печатные СМИ, функциональная нагрузка, письменная норма.

The article deals with analysis of new graphic and orthographic phenomena in contemporary French. Influenced by a number of different factors such as liberalisation and democratisation of mass media, homogenisation of language standards and the ever-increasing impact of spoken language on the written one, current printed media extensively use various innovative graphic formations and orthographic combinations. The study of their functional load helps to define the prospects of their assimilation and acknowledgement as part of the contemporary language norm.

Key words: orthography, graphics, printed media, functional load, written language norm.

Мета. У даній статті здійснюється аналіз нових графічних та орфографічних явищ сучасної французької писемної мови зумовлений необхідністю класифікації подібних явищ та визначення перспектив їх асиміляції у сучасному нормативному письмі.

Актуальність визначається зростанням інтересу до графічної лінгвістики, а також необхідністю теоретичного осмислення нових відомостей про графічну систему французької мови в контексті функціональних характеристик комунікації у зв'язку з недостатньою розробленістю цієї проблеми у сучасній лінгвістиці.

Предметом дослідження в даній статті стали приклади порушення орфографічно та графічної норми французької мови у сучасних друкованих ЗМІ. **Об'єктом** є графічна система сучасної французької мови, що включає як літерні, так і нелітерні знаки. **Матеріал дослідження** склала вибірка з сучасних друкованих періодичних видань французької мовою.

Вивчення масової комунікації як рушійної сили культурних та соціальних змін та її вплив на знання та формування поглядів суспільства набуває все більшого значення. Особливого розвитку масово-інформаційна діяльність набрала в ХХ столітті, позначеному глобальними економічними й соціальними трансформаціями. В той же час світова інформаційна індустрія, що сформувалася на основі розвиненої масово-інформаційної діяльності, стає причиною глобальних змін у світі. Як зауважує дослідниця О. В. Зернецька, характер цих нових глобальних трансформацій “великою мірою визначається й тим, що людство нині вступає в інформаційну еру – еру складних процесів комунікаційної революції, інформаційних вибухів, які врешті-решт впливають на встановлення нового світового порядку”. І далі: “Глобальний розвиток систем масової комунікації дедалі більше впливає на епохальні зрушення” [1:7]. Як сьогодні зазначають багато лінгвістів [1–9], сьогодні відбувається цілком очевидне зниження (“усереднення”, “масовізація”) мовленнєвого стандарту, яке супроводжується активним вторгненням елементів розмовної мови. Як зазначає Г. П. Нецименко, завдяки використанню засобів масової інформації (як усних, та і друкованих, і в першу чергу електронних), ця комунікативна сфера займає чільне місце в системі етнічної комунікації, впливаючи на формування стереотипів мовленнєвої поведінки [9:96]. Варто зазначити, що зниження мовленнєвого стандарту в сучасній публічній комунікації та друкованих ЗМІ спостерігається не лише в якійсь окремо взятій мові, подібна тенденція відстежується в більшості мов світу, тому можна стверджувати, що тенденція до “розмовності” є специфічною прикметою мовного розвитку сучасної цивілізації в цілому. Важливо, що існує також і зворотній зв'язок, адресат сприймає “опосередкований” узус ЗМІ як зразок мовленнєвого етикету, взірець, якого слід дотримуватись. Таким чином, мова ЗМІ стає еталонним, нормотворчим фактором, що впливає на формування норми сучасної літературної мови, а також на рівень мовної культури в цілому.

Демократизація громадського життя, скасування цензурних обмежень, декларована в сучасному суспільстві свобода слова визначають такі загальномовні тенденції, як лібералізація мови, посилення впливу спонтанної мови на підготовлену, усної – на письмову і навпаки. В контексті концептуальних змін у сфері масової комунікації і, насамперед, поетики публіцистичного тексту наприкінці 80-их – початку 90-их років минулого століття відбулася певна революція в мові засобів масової інформації, найпомітнішим елементом якої стало гіперактивне входження до повсякденної журналістської практики прагматично зорієнтованих мовних засобів. Сьогодні письмова мова ЗМІ все більше стає схожою на розмовне мовлення, хоча письмова норма й вимагає прискіпливого вибору мовного засобу та максимального наближення усного висловлювання до нормативного. Саме тут вибір мовного засобу спирається на засади функціональної норми, яка визначає закономірності використання мовних одиниць в мовленні. Так, функціональна норма регулює внутрішні системні відношення, тримає функціональні можливості системи в певних межах, проте вона не носить універсального характеру, за своєю природою функціональна норма часто є індивідуальною

Фундаментальні дослідження французької мови свідчать про те, що різниця між мовою і мовленням, письмом та усною мовою, літературною та розмовною мовами значно зменшилися у другій половині ХХ століття. Ця тенденція зберігається і сьогодні – в сучасному світі різні стилі мовлення не мають чітких кордонів, автори використовують розмовні або арготичні вирази для стилістичного забарвлення свого повідомлення. Велика кількість факторів сприяла зменшенню відмінностей, які віддаляли усну французьку мову від письмової: розвиток літератури, наближеної до реалій, зникнення соціальних бар'єрів, лінгвістичні взаємовпливи засобів масової інформації. Наочною відмінністю масово-комунікативних стилів від книжних та розмовних “можна вважати передусім принципово нове ставлення до усної та письмової форм існування мови” [5:130]. Зміни на графічному та орфографічному рівнях французької мови є віддзеркаленням потужної тенденції, характерної для усного мовлення: вже не лише громадськість, але й лінгвісти визнають функціонування нового варіанту французької мови. В мас-медіа його називають по-різному: *langue des cités* (“мовою міста”), *parler des jeunes* (“говіркою молоді”) та навіть *néo-français* (“ново-французькою мовою”). Ця нова

мова є характерною для молоді з усіх соціальних прошарків, не має чітко-визначених регіональних відмінностей та користується надзвичайною популярністю у віковій категорії від 14 до 26 років. Цей новий варіант французької мови відзначається великою кількістю нової лексики, створеної як на базі запозичень з арабської, африканських мов та англійської, так і на базі власне французької мови – особливого розквіту набувають верлан та арго. Характерними є процеси метафоризації та метонімії. Однією з ознак сучасної французької мови є усічення слів – саме ця тенденція, разом із тяжінням до фонетичності, найбільш виразно реалізується на письмі. Стандартизація нових явищ сучасної французької мови сприяє їх активне використання в музиці та кінематографі, в друкованих засобах масової інформації та коміксах, а також їх фіксація в словниках, наприклад, в *Le Petit Robert* 2007 року знаходимо такі лексичні одиниці, характерні для розмовного мовлення: *allumé, baston, beur / beurette, craignos, flipper, keuf, meuf*. Водночас, ця потужна тенденція не була б повною, якби маніфестувалися лише в усному мовленні, і саме тому неминучим стало її проникнення у письмо. Безумовно, у письмовому мовленні, як більш усталеному та такому, що тяжіє до певного консерватизму, подібні процеси потребують більше часу для вкорінення. Проте, активний пошук нових засобів виразності в письмовому мовленні, значною мірою спричинений великою кількістю друкованої реклами, сприяє поширенню цього явища і дозволяє говорити про його вихід за межі певної соціальної чи вікової групи.

Основними критеріями, що характеризують нові явища французької орфографії, ми вважаємо універсальність, функціональність та уніфікованість. Під критерієм універсальності ми розуміємо рівень зрозумілості для пересічного адресата того чи іншого функціонального відхилення від норми. Адже функціональна графічна помилка завжди використовується з певною метою, але якщо вона інтерпретується адресатом як власне орфографічна помилка, то втрачає своє функціональне навантаження. Безумовно, різні типи функціональних графічних помилок мають різний ступінь універсальності, до найбільш зрозумілих і, відповідно, асимільованих, відносимо ненормативне вживання цифр та елементарних математичних знаків. Високим є рівень асиміляції простих ідеограм та піктограм. Меншою мірою асиміляції відзначаються спеціальні наукові знаки та символи, адже для їх розуміння необхідний певний рівень

компетенції. Щодо ненормативно вжитих літерних, нелітерних та інтерлітерних знаків, то рівень їх асиміляції є прямо пропорційним частотності їх уживання на письмі. Чим частіше та чи інша функціональна графічна помилка зустрічається на сторінках ЗМІ, в друкованій та зовнішній рекламі, тим більше шансів вона має на адекватну інтерпретацію адресатом та подальшу вкоріненість у письмовому мовленні. Критерій уніфікованості отримує вираження в рівні регламентованості вживання ненормативних графічних засобів. Як відомо, головною умовою успішної комунікації є використання зрозумілого адресату коду, а це зумовлює появу певних правил, в межах яких відбувається процес кодифікації. Саме наявність таких правил свідчить про те, що в сучасній французькій орфографії відбуваються процеси стандартизації нових графічних явищ. Відповідність певного графічного явища критерію уніфікованості означає, що його вже не можна розцінювати як графічну або орфографічну помилку; воно стає, у відповідності до своїх особливостей, частково або цілком асимільованим функціональним графічним явищем. Критерій функціональності є необхідною умовою ненормативного вживання графічних засобів, адже лише в такому разі воно є виправданим. Відповідність вищенаведеним критеріям допомагає визначити, на якому етапі асиміляції перебуває те чи інше явище сучасної французької орфографії. Функціональне навантаження графічних утворень сучасної французької мови, а саме реалізація ними інформативної, прагматичної, стилістичної, експресивної та розважальної функцій, свідчить про збільшення тієї ролі, яку вони відіграють в процесі комунікації. З умовного та вторинного коду фіксації усного мовлення на письмі вони перетворюються на потужний інструмент здійснення мовленнєвого впливу на адресата. Реалізація вищезазначених функцій тими чи іншими графічними засобами дозволяє класифікувати їх у відповідності до їх функціональної навантаженості:

а) ненормативне вживання літерних графічних знаків в сучасній французькій мові характеризується особливостями використання та виправдовується функціями письмової комунікації:

– графічні усичення слів репрезентують на письмі відповідну тенденцію усного мовлення;

– абревіатури, які характеризуються компактністю графічної форми, різними типами вимови й неповторністю звучання, утворення й написання, виконують інформативну функцію;

– частково прописні літери, великі літери, комбінування кольорів і шрифтів на шпальтах журналів та газет привертають увагу читачів і виконують стилістичну та експресивну функції;

б) нелітерні графічні знаки, що використовуються в сучасній французькій мові всупереч традиційним нормативним приписам, можуть виконувати інформативну, прагматичну, естетичну, експресивну та розважальну функції. До них можна віднести:

– спеціальні наукові знаки, зокрема математичні, які використовуються для посилення ефективності сприйняття інформації;

– дефіс, апостроф та інтервал – ілетрограми, що вживаються у випадках, які не відповідають їх звичному функціонуванню у мові. Такий вихід за рамки мовної норми є ретельно продуманим засобом прагматичного впливу;

– діакритичні знаки – вихід за рамки норми і графічні спрощення, які відбуваються за рахунок відсутності чи зміни діакритичних знаків, надають написанням нестандартної форми та сприяють їх запам'ятовуванню;

– знаки-символи – піктограми, які широко використовуються в ЗМІ, відрізняються оригінальністю та компактністю графічної форми, можуть мати суто французький або інтернаціональний характер.

Дослідження функціонування графічних засобів сучасної французької мови дає змогу визначити основний принцип створення нових явищ французької орфографії, а саме принцип фонетичності, який реалізується у спробі як можна більше наблизити письмовий образ висловлювання до його фонетичного еквіваленту. Безумовно, подібний прийом є далеким від нормативних правил французької орфографії. Питання про необхідність спрощення орфографічних правил вже не раз піднімалися у французькому суспільстві, і Французькою Академією було запропоновано та проведено ряд реформ орфографії, проте ці реформи часто стосуються лише певних слів та виключних випадків, що не сприяє закріпленню нових правил у суспільстві. Стосовно ж прикладів, розглянутих у нашому дослідженні, то вони переважно представляють найуживанішу лексику сучасної французької мови. Реалізація фонетичного принципу у письмовій мові виправдовується, насамперед, функціональними потребами комунікантів, а в певних

випадках, особливо в ЗМІ – прагматичними міркуваннями. Перспективи асиміляції подібних написань в літературній мові є досить сумнівними, адже в таких випадках реалізується принцип поділу французького висловлювання на ритмічні групи і на письмі передаються не слова, а саме групи слів, що утворюють певну ритмічну групу: таким чином висловлювання *qu'est ce que tu dis* перетворюється на письмі в *kestudi*, а *ça ne va pas* в *savapa*. Окремі слова теж підлягають фонетичній транскрипції, наприклад: *manifik*, проте і в цьому разі відступ від традиційної норми є занадто великим, щоб стати правилом. У реалізації фонетичного принципу на письмі можуть брати участь не лише літерні знаки, але й ряд діакритичних, інтерлітерних, та спеціальних знаків які, передусім, ускладнюють прочитання слова: *D100!* замість *descends!*, *T le + b* замість *t'es le plus beau*, та *ayé* замість *ça y est*. Враховуючи дані проведеного дослідження, можна стверджувати, що на графічному рівні “нова” мова характеризується двома тенденціями: фонографічними спрощеннями, які зумовлені рядом внутрішньолінгвальних причин (закон економії мовних зусиль) і причинами екстралінгвального характеру (економія місця на газетній смузці, часу в ефірі, часу, зусиль та коштів при обміні текстовими повідомленнями та інші прагматичні міркування); та фонографічними ускладненнями, які створюють неповторний графічний образ слова (висловлювання), тим самим наближаючи французьке слово до ієрогліфу.

Основними причинами широкого вживання ненормативних графічних засобів у сучасній письмовій мові ми вважаємо такі:

- пошук найбільш виразних графічних засобів для передачі інформації;
- потреба письмового вираження експресії, як у ЗМІ, так і міжособистістному спілкуванні;
- використання нетрадиційних засобів з метою створення певного стилістичного або естетичного ефекту;
- використання різноманітних лексичних комбінацій, мовних ігор, свідомого порушення мовних норм, які вимагають відповідної нетрадиційної, ненормативної графічної форми тощо.

Питання щодо перспектив асиміляції нових явищ французької мови та визнання їх нормативними стає одним із наріжних питань для Французької Академії у контексті визнання чи невизнання їх нормативності. Теоретичне вирішення проблем орфографії тісно пов'язане з вимогами, які ставить суспільна мовленнєва практика, і

перш за все це вимога вдосконалення правил письма, їх спрощення. На орфографії завжди відбивався вплив нормуючої діяльності людини, а кодифікація орфографічних норм є державним актом. І сьогодні стосовно цілого ряду розвинутих писемних мов гостро постає проблема орфографічних реформ. Вдосконалення правил письма, їх спрощення, є сьогодні одним із найважливіших соціальних завдань.

Зміст загальної теорії письма полягає в тому, щоб дати основи для раціональних норм письма. Практична потреба визначає необхідність розробки самої теорії письма. Недолік більшості сучасних орфографій в тому, що вони включають до свого складу правила, які не виправдовуються відповідними мовними явищами і виявляються марними для вивчення та розуміння мови. Існують різні підходи до раціональної орфографії, але основні вимоги до такої орфографії прості: вона повинна надавати можливість завжди однозначно прочитати будь-яке написане слово і визначати недвозначні правила передачі фонем та їх сполучень.

Проблеми вдосконалення французької орфографії в останні три десятиліття неодноразово обговорювалися французькими лінгвістами та громадськістю. В цьому обговоренні беруть участь провідні спеціалісти даної галузі та працівники міністерства освіти. Вища Рада народної освіти двічі створювала комісії для вивчення питання необхідності зміни системи орфографії та можливості проведення реформи орфографії. На нашу думку, найважливішим є усвідомлення того, що мовленнєва практика сама диктує певні зміни до орфографії, жодна реформа не зможе переконати людей змінити свої звички, які склалися протягом десятиліть. Проте, якщо ініціатором таких змін є саме суспільство, яке їх творить та активно використовує, процес внесення змін до правил орфографії буде мати більш опосередкований характер, відповідатиме власне узусу і не матиме негативної оцінки громадськості. Ще Л. В. Щерба зазначав, що "... філологам завжди зрозуміло, що орфографія – це річ умовна та змінна у часі; але широкі кола освічених людей вважали, що вона покоїться на певних непорушних основах" [10:46].

Володіння нормою передбачає вміння не лише говорити правильно і відрізнити правильні в мовному відношенні висловлювання від помилкових, але й використовувати мовні засоби доречно – по відношенню до комунікативної ситуації. Умисне порушення норми зазвичай має певну мету: жарт, іронія, мовна гра. В такому разі перед

нами не помилка, а мовленнєвий прийом, який свідчить про свободу, з якою людина користується мовою, свідомо використовуючи цей прийом всупереч нормативним настановам. Значне функціональне навантаження ненормативних графічних засобів свідчить про те, що вони є саме прикладами мовленнєвих прийомів.

Зважаючи на дві основні характеристики стилю мови мас-медіа, а саме її інформативність та стандартизованість, не можна не зазначити те, що більшість експериментів з графічною формою продиктовані тенденцією до економії мовних засобів, а частотність, певна типовість, функціональне навантаження некодифікованих графічних форм та поява універсальних правил їх формування та використання свідчить про започаткування процесу стандартизації та асиміляції подібних графічних новоутворень у нормативній письмовій мові. Частотність уживання та поширеність подібних графічних явищ дозволяє говорити про перспективи їх входження до функціональної норми французької мови, як такої, що відображує реальну мовленнєву поведінку сучасного суспільства.

Перспективи дослідження. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що поява нових графічних явищ у сучасній французькій орфографії є не тимчасовим явищем, а, навпаки, тенденцією, що має всі підстави розвиватися та стати, в майбутньому, складовою частиною норми.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Зернецька О. В.* Глобальний розвиток систем масової комунікації і міжнародні відносини / Ольга Василівна Зернецька. – К. : Освіта, 1999. – 351 с.
2. *Anis J.* Texte et ordinateur. L'écriture réinventée? / Jacques Anis. – Bruxelles: De Boeck, 1998. – 290 p.
3. *Гетьман З. О.* Загальнонаціональна іспанська мова та іспанське розмовне мовлення в контексті іберороманської взаємодії / Зоя Олексіївна Гетьман // Наукові записки. – 2004. – Т. XIII. – С. 265–271.
4. *Белова А. Д.* Комунікативні стратегії і тактики: підходи до вивчення / Алла Дмитрівна Белова // Наукові записки. – 2004. – Т. XIII. – С. 134–140.
5. *Костомаров В. Г.* О разграничении терминов “устный” и “разговорный”, “письменный” и “книжный” / Виталий Григорьевич Костомаров // Сб. статей к 70-летию академика В. В. Виноградова. – 1965. – С. 128–140.
6. *Костомаров В. Г.* Русский язык на газетной полосе. Некоторые особенности языка современной газетной публицистики / Виталий Григорьевич Костомаров. – М., 1971. – 312 с.
7. *Костомаров В. Г.* Языковой вкус эпохи / Виталий Григорьевич Костомаров. – М. : Педагогик–Пресс, 1994. – 294 с.
8. *Борисова Л. М.* Исторические корни современной неформальной лексики американского варианта английского языка : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” / Людмила Михайловна Борисова. – М., 2001. – 189 с.
9. *Нещименко Г. П.* Динамика речевого стандарта современной публичной вербальной коммуникации : Проблемы. Тенденции развития / Галина Парфеньевна Нещименко // Вопросы языкознания. – 2001. – № 1. – С. 95–109.
10. *Щерба Л. В.* Основные принципы орфографии и их социальное значение / Лев Владимирович Щерба // Избранные работы по русскому языку. – 1957. – С. 45–49.